

Wiesław Jamrożek, *Kongresy i zjazdy pedagogiczne w rozwoju polskiej myśli i praktyki edukacyjnej (do 1939 roku)*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2015

DOI: 10.14746/bhw.2018.38.15

W roku jubileuszu – 110 rocznicy Związku Nauczycielstwa Polskiego pojawiła się na rynku księgarskim ważna i pożyteczna publikacja dotycząca działalności kongresów pedagogicznych na ziemiach polskich w okresie niewoli narodowej i w niepodległej Polsce doby międzywojennej. Kongresy zwoływane na ogół przez towarzystwa pedagogiczne i organizacje nauczycielskie stanowią zazwyczaj ocenę dotychczasowych działań, zwieńczenie myśli i postulatów edukacyjnych szeroko rozumianego środowiska nauczycielskiego, a razem są syntezą i ważnym źródłem wypływających w danym czasie i pojawiających się w konkretnych uwarunkowaniach społeczno-politycznych, prądów filozoficzno-pedagogicznych, stanowiących twórczą inspirację do podejmowania nowych inicjatyw na polu wychowania i pracy dydaktycznej. Stąd też ich duża ranga i znaczenie w życiu, w teorii oraz praktyce pedagogicznej. Zapewne dążenie do przywrócenia tych idei, ocalenia od zapomnienia, niejednokrotnie przykrytych patyną czasu i wartkim nurtem bieżących wydarzeń, a w istocie swej jakżeż wciąż aktualnych i potrzebnych, służyło ich podjęcie w recenzowanej publikacji. Twórcą tej ze wszech miar interesującej książki jest znany i ceniony, poznański historyk wychowania Wiesław Jamrożek. Rozważania swoje Autor rozpoczyna od przeglądu ważniejszych pozycji dotychczasowej literatury przedmiotu, dając w ten sposób solidną podstawę do dalszej analizy rozpatrywanych zagadnień. Całość dzieła podzielona została na dwa rozdziały z sześcioma podrozdziałami każdy. Pierwszy rozdział ukazuje udział kongresów galicyjskich w ewolucji polskiej myśli pedagogicznej w okresie ostatniego ćwierćwiecza przed wielką wojną światową wybuchłą w drugim dziesięcioleciu ubiegłego stulecia, drugi zaś – dorobek ideowy i programowy wielkich obrad pedagogicznych w Polsce międzywojennej.

W części książki poświęconej kongresom pedagogicznym w czasie zaborów, profesor Jamrożek słusznie analizuje na pierwszym miejscu podstawowy problem edukacyjny okresu w czasie, gdy państwo polskie nie istniało i trzeba było nie tylko utrzymać, ale i rozwinąć istotę ducha polskości – ideę wychowania narodowego. Słusznie więc podkreśla Autor, że wdrażanie w życie tej koncepcji wychowawczej na gruncie galicyjskim wyrażało się w dążeniu do jeszcze większego nasycenia edukacją narodową procesu nauczania. Zwraca uwagę, że kwestia ta była obecna na kongresach pedagogicznych we Lwowie w 1894 r. i 1909 r., z tym, że na tym ostatnim wystąpiła ona ze znacznie większą siłą.

Kolejnym ważnym zagadnieniem, podejmowanym podczas obrad na tych zjazdach polskich nauczycieli, ludzi oświaty była, w opinii Wiesława Jamrożka, sprawa edukacji kobiet – problem wówczas bardzo istotny. Przytacza on szereg wypowiedzi uczestniczek kongresów galicyjskich podczas dyskusji na temat równości kobiet w dostępie do wyższych form nauki, zwłaszcza studiów wyższych. Szczególnie znaczące jest tu przywołanie wystąpienia Kazimierzy Bujwidowej w 1894 r.

Wiele miejsca Autor poświęca, i słusznie, rozpatrywanej na kongresach problematyce funkcjonowania i organizacji szkolnictwa ludowego oraz średniego, a także higienie szkolnej. Podjęta bowiem wówczas na ten temat wymiana myśli i koncepcji, zwłaszcza na drugim kongresie, miała znamiona dyskusji nie tylko regionalnej, galicyjskiej, ale perspektywicznej, wyrażającej troskę o dotrzymanie kroku tendencjom światowym, o zreformowanie szkoły średniej (Tadeusz Łopuszański). W. Jamrozek podkreśla również, za co należy mu się szczególne uznanie, że na kongresach galicyjskich rozważano kwestię opieki nad dzieckiem i młodzieżą. Fakt ten w ówczesnej rzeczywistości, gdy prawodawstwo dziecięce, czy też rodzinne stawiało w Europie dopiero pierwsze kroki, a system opiekuńczo-wychowawczy na ziemiach polskich daleko odbiegał od istniejących potrzeb, uznać należy za wysoce nowatorski, dorównujący koncepcjom najprzedniejszych pod tym względem krajów zachodnioeuropejskich. Podobnie można powiedzieć o wydobytym przez Autora recenzowanej książki, walorach referatu Anieli Szczyłówny na temat nowoczesnej dydaktyki przedstawionego podczas obrad drugiego kongresu. Zawarte w nim treści krzewiły, jak pisze Jamrozek, myśl *nadania współczesnej dydaktyce, jak i całej pedagogice kształtu nauki empirycznej i eksperymentalnej* (s. 60, 61), a więc innowacyjnej, wybiegającej daleko w przód.

Drugą część publikacji stanowią rozważania na temat idei i dorobku programowego kongresów oraz zjazdów pedagogicznych w odrodzonej, wolnej Polsce w latach dwudziestych i trzydziestych minionego wieku. Autor przedstawia konteksty polityczne, społeczne i edukacyjne zwoływanych wielkich zebrań pedagogicznych w Drugiej Rzeczypospolitej. W szczególności dotyczy to Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Warszawie w dniach 14–17 kwietnia 1919 r. w Warszawie, nieformalnego Sejmu Nauczycielskiego, poprzedzonego zjazdami ogólnonauczycielskimi w Krakowie (dwukrotnie), Piotrkowie i Warszawie, pracującego w okresie odbudowy i scalania państwa polskiego oraz ustalania jego granic. Szczegółowo wylicza podstawową tematykę obrad oraz kreśli nadzieje związane z tym wielkim wydarzeniem w polskim środowisku oświatowym. Podkreśla ważny dla ruchu nauczycielskiego moment powstania Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. Podobnie dokładnie opisuje przygotowania do kolejnych kongresów pedagogicznych w Poznaniu, Wilnie, Lwowie i Warszawie. Trafnie określa ich cele, zadania oraz znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej. Na pierwszych trzech spośród wymienionych coraz wyraźniej widać było wpływ ideologii wychowania państwowego. Z kolei kongres warszawski w 1939 r. nawiązywał, jak słusznie zauważył prof. Jamrozek, do uchwał Sejmu Nauczycielskiego, a także podejmował m.in. kwestie opieki nad dzieckiem. Problematyka ta znalazła wcześniej swój wyraz w całej rozciągłości na Pierwszym Ogólnopolskim Kongresie Dziecka. Obejmowała ona – jak podkreśla Autor – tak ważne kwestie, jak walka o prawa dziecka oraz stworzenie nowoczesnego systemu opieki nad dzieckiem.

W dalszej części książki Autor jasno i przejrzyście analizuje kwestie ustrojowo-organizacyjne szkolnictwa podejmowane na zjazdach i kongresach. Szczególnie wiele uwagi poświęca obradom Sejmu Nauczycielskiego, w których pojawiły się dosyć zróżnicowane koncepcje budowy ustroju szkolnego i sprawa wyznaniowości szkoły. Stara się przedstawić różne poglądy i stanowiska prezentowane w tych niełatwych do rozwiązania i budzących wiele emocji zagadnieniach. Z kolei na kongresie w stolicy Wielkopolski wyekspozowano sprawę koedukacji. Kongres zaś wileński powrócił niejako do kwestii ustroju i organizacji systemu szkolnego. Pojawił się postulat bezpłatności szkoły i internatu. Obradujący zaś w 1932 r. kongres pedagogiczny we Lwowie zajął się kwestią wówczas najbardziej aktualną – reformą szkolną i nowymi programami nauczania z wychowaniem państwowym i hasłem „stulecia dziecka” w tle. Wielopłaszczyznowo, z uwzględnieniem krytyki aktualnego systemu szkolnego i zgłaszanych licznych postulatów naprawczych i reformatorskich, przedstawił Jamrozek w interesujący sposób dorobek warszawskiego kongresu pedagogicznego. Przekonywająco nadmienia, że *problematyka organizacji i ustroju szkolnego została [...] uwzględniona w końcowych uchwałach IV Kongresu Pedagogicznego, które w wielu treściach cechowały się wyraźnym radykalizmem społecznym* (s. 112).

Trafnie też umieszcza po tych analizach, podstawowy problem każdego systemu szkolnego, zapewnienie odpowiednio wysoko wykwalifikowanych kadr pedagogicznych. Kwestia ta, budząca tyle kontrowersji i wywołująca różne stanowiska autorytetów w dziedzinie kształcenia nauczycieli, znalazła szerokie i ciekawie skonstruowane odzwierciedlenie w recenzowanej książce. Zaprezentowano stanowiska najbardziej kompetentnych znawców. Wśród nich na uwagę zasługują moim zdaniem głównie poglądy Henryka Rowida, Władysława Rowida i Juliusza Kleinera. Oczywiście, od postulatów do realizacji jest daleka droga – zwłaszcza w przypadku koncepcji – Rowida.

Na uwagę zasługuje też analiza problematyki teleologii wychowawczej i obywatelskiej, podejmowanej na kongresach. Autor zestawiając różne poglądy w tej sprawie, daje ciekawy ich przegląd, pozwalający czytelnikowi wyrobić sobie zdanie na temat głównych założeń wychowawczych okresu międzywojennego. Wydobywa też mało znane wątki i postacie (w okresie PRL) zasłużonych pedagogów zajmujących się wychowaniem przedszkolnym i opieką nad dzieckiem. Mam tu szczególnie na uwadze skromną w swej wielkości pedagogicznej siostrę Barbarę Żulińską.

W zakończeniu swego dzieła profesor Wiesław Jamrozek pisze: *Analizując treść oraz rezultaty kongresów i zjazdów pedagogicznych w Drugiej Rzeczypospolitej, warto zwrócić uwagę na zawarte w nich ponadczasowe kwestie, wartości i idee. Z pewnością należy do nich przede wszystkim: demokratyczna społeczna treść szkoły, rola szkoły podstawowej w systemie szkolnym, warunki uzupełniania obowiązku szkolnego, kwestia dostępności poszczególnych poziomów i form edukacji, idea wychowania obywatelskiego, edukacja oparta na uznaniu indywidualności potrzeb i aktywności dziecka w procesie kształcenia i wychowania [...]* (s. 182,183). Trudno się nie zgodzić z tą trafną i obiektywną oceną.

Dobrze się więc stało, że dokonania tych kongresów i zjazdów Autor przybliżył czytelnikowi. Publikacja odznacza się jasnością formułowanych myśli i spójnością konstruk-

cyjną. Język komunikatywny, precyzyjny. Książka powinna stać się obowiązkową lekturą studentów pedagogiki i nauczycieli, a także szerokiego grona innych warstw inteligencji. Podjęta bowiem w niej problematyka edukacyjna wykracza poza środowisko oświatowe i w bardzo wielu kwestiach jest ciągle aktualna.

Witold Chmielewski